

DEJAN DONEV¹

Pravni fakultet “Justinijan I”, Univerzitet “Sv. Kiril i Metodij”, Skoplje

NEOPHODNOST POVEZIVANJA BIOETIKE SA NOVINARSTVOM

Sažetak: Mediji, bez ikakve sumnje, danas simboliziraju i predstavljaju glavni javni forum u modernim društvima. Štaviše, to je tako jer teme koje su do skoro bile tretirane kao teoretske i rezervisane samo za naučnu javnost, trenutno, sve više ulaze u fokus interesa i šire javnosti. Istovremeno, od mnoštva tema, koje pokrivaju i o kojima izveštavaju, može se potencirati da mediji isto tako vrlo živo prezentuju i povećan senzibilitet za probleme koji bi se mogli smatrati bioetičkim. Zato se i novinari – kao i izvršioци drugih profesija – mogu smatrati odgovornim za vrlo brz razvoj bioetike. Kao rezultat rastućeg interesa u nauci i tehnologiji u novinarstvu iznedrila se nova grana – *bioetički osveščeno novinarstvo*, koje može odigrati vrlo značajnu ulogu u popularizaciji bioetike. U ovom kontekstu, kao što etika i novinarstvo idu jedno uz drugo, tako su i bioetika i mediji umreženi i međusobno se podržavaju. Zato je ono što nam treba stvaranje i uvežbavanje generacije novinara sa razvijenim bioetičkim senzibilitetom u njihovim izveštajima, a koji se mogu formirati kroz bioetičku edukaciju, drugim rečima preko uspostavljanja i implementacije jednog silabusa za bioetičku edukaciju novinara.

Ključne reči: novinarstvo, bioetika, bioetičko novinarstvo, bioetički senzibilitet, silabus za bioetičku edukaciju novinara

UVOD

Tokom istorije se područje ljudskog delanja, svet ljudskih tvorevina, sve više i više uvećava i komplikuje. Štaviše, “prirodni” svet u kome danas živimo i koji je sve više obeležen ljudskim delanjem i njegovim delima, postaje sve širi i sve složeniji nego u ranijim epohama istorije (Jonas, H. 1990). U ovom kontekstu, zahvaljujući pre svega modernoj nauci, tehnici i tehnologiji, danas se u mnogim oblastima života susrećemo sa potpuno novim i kontroverznim moralnim i etičkim pitanjima. To znači da sve veća

---

1 e-mail adresa autora: dejandonev@pf.ukim.edu.mk

kompleksnost ljudskog delanja jača i potrebu za etičkom refleksijom, a s tom potrebom rastu i društvena očekivanja koja se polažu u etiku, pošto ona treba ponuditi odgovore na otvorena moralna pitanja vremena.

Upravo zbog toga, u današnje vreme se sve više potencira nužnost da se u etici postave pitanja o moralnim problemima u konkretnim područjima delanja, posebno u onim koja su povezana sa razvojem nauke i tehnike, kao i pitanja povezana sa moralnom problematikom savremenog postindustrijskog društva, a to nije ništa drugo nego ukazivanje na nužnost praktičke, tj. primenjene etike.

Ova se javlja tokom 60-tih i 70-tih godina prošloga veka, a njeno izbijanje na prvi plan, čitavom svojom kompleksnošću i oštrinom, normalno da je povezano sa situacijom nadolazećih kriza u prethodnoj epohi, tj. sa radikalno izmenjenom situacijom u savremenom svetu tehnike i tehnologije.

Time istovremeno raste i potreba etike, okrenute ka aktuelnim pitanjima društva, da sve više interdisciplinarno operiše u mnogim oblastima ljudske delatnosti. Ta podela brojnih područja etike na primenjene etike delanja nije ništa drugo nego rezultat brojnih faktora koji su bitno promenili i javnu percepciju etike, ali i moralnu samorefleksiju u mnogim ljudskim delatnostima, preciznije na discipline koje se bave životom, a iz kojih je na površinu isplivala potreba za jednom od njih – za bioetikom.

POJAVA BIOETIKE

Bioetika je jedna interdisciplinarna oblast istraživanja i ekspertize o odgovornosti čoveka za zaštitu života, životnih formi i zdravlja (Höffe, O. 1997: 28, Reich, W. T. 1995), čija perspektiva je u velikoj meri potkrepljena snažnom usmerenošću ka interdisciplinarnom razvoju nauka².

Istorijski gledano, u savremenom naučno i tehnološki obeleženom kapitalističkom svetu slobodnog tržišta ovaj termin se formirao početkom 70-tih godina³ prošloga veka u SAD-u, prvenstveno zahvaljujući modernom razvoju genetskih tehnologija i molekularne biologije. Krajem tog razdoblja preko genetskog inženjeringa i biotehnološkog napretka, dogodila se i komercijalizacija nauke, posebno biologije (Krimsky, Sh. 1995), čime se

---

2 Tako se u najnovije vreme za kriterijum razvoja i razvijenosti pojedinih naučnih grana uzima baš njihova povezanost sa ostalim disciplinama.

3 Posebni doprinos ima knjiga *Bioetika – most ka budućnosti* Renselara van Potera iz 1971. godine, koja je obeležila jednu epohu u kojoj se, zbog negativnih stanja u sferi života, preduzima etička akcija zaštite života.

narušio moralni kredibilitet nauka i naučnika, posebno zbog nekritičkog apsorbovanja naučnih istraživanja u komercijalnom i industrijskom sektoru.

Od tada je pojam “bioetika” postao sve češće predmet novinarskih i stručnih, naučnih članaka i rasprava, jer snažni razvoj medicine, biološka istraživanja, kao i genetika sa svojim različitim otkrićima, omogućili su neviđena pronicanja u dotada nepoznate sfere ljudskog tela, ljudske esencije i genetske strukture. Moderne gen-tehnologije, koje su prvobitno bile utemeljene i razvijane u nastojanju da se omoguće nove perspektive u osnovnim naučnim istraživanjima, ali isto tako da se poboljša i nasledna supstanca čoveka, životinja i biljaka zbog boljeg životnog kvaliteta, u međuvremenu su pokrenule značajne dileme i strahove zbog mogućnosti njihove zloupotrebe ili nepredvidivih šteta, pa se otuda postavlja i temeljno pitanje: “Da li čovek sme raditi sve što misli da može uraditi?”.

INTERES ZA BIOETIČKIM TEMAMA U NOVINARSKIM IZVEŠTAJIMA

Time se uvećao i interes za bioetiku, pa se slobodno može reći da je nastupilo “vreme bioetike” (Kimura, R. 1996: 589-597), čijim problemima i dilemama se ne bave samo medicina, pravo, filozofija, nauka generalno, odnosno literatura, pozorište, film i druge umetnosti, već pre i iznad svega, novinarstvo i mediji, saglasno značaju kojeg mediji imaju (Korni, D. 1999: 7), u odnosu na količinu vremena koje im savremeni čovek posvećuje⁴.

Ovo saznanje govori sasvim dovoljno o velikoj i nezamenljivoj ulozi i značaju medija i novinarstva u modernom demokratskom i pluralističkom društvu. Štaviše, na njih se gleda kao na “jedan od faktora koji, uopšte, omogućava njegovo funkcionisanje” (Донеv, Д. 2011: 154), posebno jer oni preuzimaju na sebe veliki stepen odgovornosti za formalne i sadržinske kvalitete izražene preko medijske ponude javnosti. Upravo zbog toga, razmatrani kao (komunikativno) mesto razmene saznanja društva o sebi, mediji su ono “društveno vrelo” u kojemu se ogleda taj proces društvene prakse kroz koji se društvo jedino može konstituisati.

Otuda, opravdano je kad se tvrdi da se “u društvu, kroz medije, a time i kroz novinarstvo kao delatnost, stvaraju ... pravci za bilo koji oblik kretanja, vertikalno kroz istorijski razvoj i horizontalno, kroz njegove društvene različitosti” (Bauer, Th. 2007: 8-9). Razlog tome leži i u stavu što mediji nisu samo aparat, organizacija ili grupa, sistem, nego pre svega

---

4 Masovni mediji se nalaze na trećem mestu, odmah iza poslovnih aktivnosti i spavanja.

dispozitiv za kreiranje konverzacijskih svetova, ona kulturno-komunikativna sredina u kojoj su utisnuti sadržaji, značaj i kolektivni gestovi koji čine promene, posebno u samoj konstituciji čoveka, koja se pod uticajem medija rapidno menja.

Prethodno ide u prilog tezi da novinarstvo, a pogotovo mediji, bez ikakve sumnje, danas, više nego ikad, predstavljaju glavni javni forum u modernim društvima. Štaviše, teme koje su do skoro bile tretirane kao teoretske i rezervisane samo za naučnu javnost trenutno sve više ulaze u fokus interesa i šire javnosti.

Istovremeno valja napomenuti da novinarstvo svojim izveštavanjem o mnogobrojnim temama putem medija, pored mišljenja, izrečenog od strane filozofa i teologa, zatim praktika i delanja medicinara, kao i pravnika, ima posebne zasluge u razvoju bioetike. Štaviše, ono je zaslužno za pojavu bioetičkog pokreta koji je prethodio rađanju akademske bioetike 60-tih godina prošloga veka u SAD-u, posebno preko iniciranja pitanja o tome kud se kreće savremena nauka u svom razvoju, tj. kud vode “sumnjiva” medicinska istraživanja, prezentovana u određenim novinarskim člancima i televizijskim emisijama.

To potvrđuje izveštaj i studija Šane Aleksander⁵ (Shana Alexander) u časopisu *Life* iz 1962. godine, studija od epohalnog značaja koja se bavi etičkim sumnjama u odnosu na “tri KO” („Three WHO’s“) – “KO će živeti, KO će umreti i KO odlučuje o tome”. Otišlo se dotle da se prikaže povećana senzibilnost novinara za probleme koji bi se mogli smatrati bioetičkim, tj. za savremenu vezu između bioetike i novinarstva preko sintagme “konstruktivno partnerstvo” engleskog filozofa Martina Evansa (Martyn Evans), koju je upotrebio u svom radu “Bioetika i štampa” 1999. godine u prestižnom američkom časopisu za medicinu i filozofiju, gde govori o “konstruktivnom partnerstvu medija i akademske bioetike” (Evans, M. 1999: 164-180).

Ova dva predočena primera povezanosti novinarstva i bioetike daju za pravo tvrdnji da je novinarstvo u složenoj vezi sa bioetikom: s jedne strane ono treba biti ono što se jezikom ekonomije naziva *whistleblower*, koji će otkrivati neočekivana i skrivena moralna pitanja koja za sobom povlače nova naučna otkrića i tehnologije, a sa druge strane razotkrivati zloupotrebu nauke i tehnologije spram čovečanstva, tj. kada pacijenti i ispitanici (barem kada govorimo o biomedicinskim slučajevima) bivaju žrtvovani za više ciljeve.

Toliko za ilustraciju. Pošto je Šana Aleksander prva novinarka koja je inicirala bioetičke teme i dileme u novinarskim studijama i istraživanjima u SAD-u, logično

---

5 Šana Aleksander je u stvari poznata kao novinarka koja je napisala prvi pravi bioetički članak u časopisu *Life*, 9. novembra 1962. godine pod nazivom „Oni odlučuju ko će živeti, ko će umreti“ ili još poznatiji kao „Three WHO’s“, i time je postala „izumitelj bioetike“ na američkom tlu.

je da američko novinarstvo bude prvo koje obiluje ovakvim primerima. Od mnoštva njih, s kojima raspolaže istorija novinarstva, jedan od njih je datum iz 1964. godine kada su novinari otkrili da su lekari iz Jevrejske bolnice za hronične bolesti iz Bruklina (Brooklyn), za potrebe svog istraživačkog projekta o raku, starim i nemoćnim bolesnicima ubrizgavali žive ćelije raka. Istraživače je zanimalo da li navedene ćelije preživljavaju u obolelom telu. Oni su pošli od hipoteze, za koju su navodno imali osnovu, da ćelije neće preživeti. No, za eksperimente s ljudima to u etičkom smislu nikako ne može biti opravdanje. Problem je u tome što su oni pacijente izložili riziku bez njihovog znanja i što nisu tražili ni njihovu ni ičiju drugu saglasnost. Zbog burne reakcije javnosti, istraživači su bili odmah suspendovani, ali u javnosti nije otklonjen strah od moguće zloupotrebe pacijenata u naučne svrhe.

Tri godine kasnije (1967.), novinari su ponovo uznemirili američku javnost otkrivši novi skandalozni slučaj nepoštivanja lečničke etike i to u Njujorku, a žrtve su ovog puta bila deca. Naime, u Državnoj bolnici Viloubruk (Willowbrook) istraživana je hepatitis, a ispitanici – radilo se o mentalno bolesnoj deci – bili su namerno u istraživačke svrhe zaraženi virusom hepatitisa. Za razliku od prethodnog istraživanja, ovde je tražena izvesna saglasnost, ali dvosmisleno je bilo da li je ta saglasnost bila utemeljena na bitnim etičkim pretpostavkama, kao što je prethodna obaveštenost ispitanika ili ne. U vezi s time otvorilo se i novo bioetičko pitanje, naime, na koji način se uopšte može tražiti i dobijati saglasnost kada se radi o ispitanicima iz posebno osetljivih društvenih grupa, tzv. „vulnerabilnih grupa“, kao što su deca, zatvorenici, psihijatrijski bolesnici, vojnici i studenti medicine. Sumnja da se pristanci pripadnika takvih grupa dobijaju uz pomoć prikrivenih elemenata prisile pokazala se u ovom, kao i u nekim drugim slučajevima opravdanom jer se u oba slučaja radilo o zloupotrebi medicine sa ciljem dobijanja novih naučnih saznanja i o pogrešnom shvatanju lekarskog zvanja, koje nije bilo ništa bolje od eksperimentisanja sa ljudskim bićima bez prethodno dobijenog pristanka, pri čemu su sami ispitanici tretirani kao objekti (“eksperimentalni zamorci”).

Ipak, najveću aferu u (bio)medicini novinari su razotkrili 1972. godine kada su počeli pisati o skandalu kakav nije zapamćen u istoriji medicine. Reč je o istraživanju sifilisa u Alabami (Alabama), koje je finansirala američka vlada preko svoje Službe za javno zdravlje (U.S. Public Health Service). To je istraživanje započelo još 1931. a završeno je 1971. godine. 1972. godine se za to istraživanje saznalo u javnosti i izbio je tzv. “Taskidži skandal”. Otkrilo se da ispitanici u tome projektu namerno nisu lečeni od sifilisa kako bi naučnici mogli da prate “prirodni tok bolesti” i da otkriju “sve posledice” koje ona donosi ako se ne leči. Ispitanici su bili neuki i siromašni Afroamerikanci iz savezne države

Alabame, gde je sifilis bio najrasprostranjeniji – iz grada Taskidži (Tuskegee), koji je bio prvi po broju zaraženih. Projektom je bilo obuhvaćeno oko 600 ispitanika, od kojih je 400 imalo sifilis. Mnogi nisu ni znali od čega zapravo boluju, niti im je to ikad bilo rečeno, pa su neki ne znajući za to širili zarazu, čak i u okviru sopstvene porodice⁶. Projekat je vodila spomenuta američka državna ustanova za javno zdravstvo, koja je ispitanicima ponudila besplatno lečenje i hranu, kao i obećavala sahranu na državni račun. Ispitanicima, pak, nije bilo dopušteno da izvan bolnice u Taskidžiju, u kojoj su bili istraživači, traže lekarsku pomoć, a intervencijama preko komisija za regrutaciju bilo im je onemogućeno da za vreme Drugog svetskog rata služe vojsku, kako ih ne bi lečili vojni lekari, koji bi tako mogli štetiti ciljevima istraživanja. Ni posle 1945. godine, kada se već sa sigurnošću znalo da penicilin efikasno leči sifilis, ispitanicima namerno nije dat taj lek.

Ono što je interesantno jeste da je američka javnost za ovaj slučaj uopšte doznala preko samih istraživača koji su uvideli da se radi o etički neprihvatljivom projektu, ali su sami bili nemoćni da učine išta unutar svojih medicinsko-istraživačkih krugova, pa su zato zatražili pomoć novinara i medija. Godine 1965. kada se spomenuto istraživanje sprovodilo već 34. godinu, na Odeljenju za venerične bolesti Američke javne zdravstvene službe (US PHS) u San Francisku (San Francisco) zaposlio se izvesni gospodin Piter Bakstum (Peter Buxtum), koji je profesionalno brzo napredovao i stekao uvid i u istraživanje o sifilisu u Alabami. Shvatio je da je to etički promašen projekat i pokušao ga je zaustaviti ili barem revidirati, no, niko ga nije hteo slušati. Njegovi bezuspešni pokušaji trajali su čak šest godina a onda je, već posve nezadovoljan, potražio pomoć svog prijatelja koji je radio u poznatoj novinskoj agenciji *Associated Press*, koji ga je povezao s iskusnim novinarom Džinom Halerom (Jean Haller), koji je odlučio “celu stvar temeljno istražiti”. To je učinio te napisao članak koji je 25.06.1972. godine objavljen u *Washington Staru*. Izbila je afera koja je godinama potresala američke zdravstvene i istraživačke krugove i na kraju je 1997. godine prisilila američkog predsednika Bila Klintona (Bill Clinton) na javno izvinjenje i milionsku odštetu preživelim.

U ovom kontekstu trebamo pomenuti i još jedan bioetički skandal, koji je bio otkriven u SAD-u, ponovo od strane novinara i koji je mnogo veći od Taskidži skandala. Reč je o eksperimentima sa plutonijumom, koji su bili razotkriveni u *The Albuquerque Tribune* od strane novinarke Ajlin Velsom (Eileen Welsome), koja je 1987. godine istraživala eksperimente sa životinjama u vojnoj laboratoriji američkog vazduhoplovstva. Čitajući materijal, pažnju joj je privukla fusnota u kojoj je eksplicitno navedeno da su na ljudima

---

6 Detaljnije pogledaj „The Tuskegee Syphilis Study“, u: *Biomedical Ethics in U.S. Public Policy*. Washington D.C. OTA, 1993.

vršeni eksperimenti sa plutonijumom. Šest godina prikupljajući materijal i tražeći ispitanike na kojima su vršeni eksperimenti, ona je otkrila šokantne činjenice koje će kasnije objaviti u svom listu u 1993. godini u seriji članaka za koje je dobila Pulicerovu nagradu. Iako krajnje uporna u svojim istraživanjima, ova novinarka ipak nije uspjela da otkrije ko je odgovoran za te eksperimente, ali njeni su članci ipak imali veliki odjek u javnosti. Na kraju je američki predsjednik Klinton još jednom morao intervenirati i sastaviti Istražnu komisiju da ispita taj slučaj.

Međutim, ovi slučajevi ne pripisuju novinarstvu status nepogrešive profesije, tj. ono nije imuno na greške. S jedne strane ono može inicirati lažnu uzbunu koja lako dovodi do preteranih optužbi i sumnji, dok s druge strane može izazvati tzv. „post festum“ situacije, kada se realno ne može uraditi ništa. Zbog toga se u poslednjih dvadesetak godina od novinarstva traži da praktikuje „treću ulogu“, to jest da bude kreativno i odgovorno bioetičko novinarstvo, postajući jedan od ravnopravnih učesnika u razvoju bioetike (Evans, M. 1999: 164-180). Radilo bi se o kreativnom i odgovornom novinarstvu koje bi bilo svesno svoje snage odnosno moći i istorijskog značaja bioetike kao novog interdisciplinarnog i pluriperspektivnog naučnog područja koje će obeležiti period koji dolazi, a kao što tvrdi japansko-američki bioetičar Rihito Kimura, možda i ovaj milenijum (Kimura, R. 1996: 589-597).

POTREBA ZA BIOETIČKI OSVEŠĆENIM NOVINARSTVOM I STVARANJEM BIOETIČKI EDUKOVANIH NOVINARA

U skladu sa prethodno pomenutim, slobodno možemo reći da novinari, kao i nosioci drugih već identifikovanih zanimanja, mogu biti odgovorni za nastanak i brz razvoj bioetike, pri čemu je važno istaći da mediji i novinari postaju posebno važan faktor u bioetičkom dijalogu. U prilog ovome govori i prirodna veza koja postoji između novinarstva i bioetike i to još od početnog površnog interesovanja medija i novinarstva za bioetiku i njena promišljanja o životnim temama, pa sve do najnovijeg neposrednog uključivanja novinarstva u bioetičku produkciju preko modela trajne interakcije u kojoj novinari deluju u ulozi bioetičara, a bioetičari u ulozi novinara.

Naime, kao dopuna dosadašnjem modelu povezivanja-interakcije novinarstva sa bioetikom – u skladu sa kojim ulogu bioetičkog novinara preuzima sam bioetičar koji zadatu ili odabranu temu nastoji predstaviti javnosti na novinarski način zbog

popularizacije bioetike, iako taj model prati opasnost⁷ da ne može svaki naučnik kopirati novinara u pisanju – novi interakcijski model pokazao se kao najplodniji do sada.

Isti model, koji je osmislio Džeјms Lindeman Nelson (James Lindemann Nelson), počiva na konstantnom menjanju uloge između novinara i bioetičara, zbog prevazilaženja medijskih ograničenja, kako u pogledu izbora bioetičkih tema, tako i u pogledu njihovog prostornog i vremenskog predstavljanja u i ispred javnosti (Nelson, J. L. 1999: 148-164). Naime, pošto su prostor i vreme pretesni i premali za prezentiranje celokupne bioetičke problematike, treba izložiti i prezentirati ono što je najbolje, urgentno, tj. ono “goreće” u trenutku. Ali pitanje je koje su to teme i prema kojim kriterijima one uopšte zaslužuju pravo da kao prve budu izložene ispred drugih.

Upravo kao odgovor ovoj dilemi, nameće se potreba da novinari budu u konstantnoj interakciji sa bioetičarima i da se bioetički obrazuju, ali istovremeno i sami bioetičari moraju učiti od svojih recipijenata preko jedne konstantne interakcije o tome kakav je njihov senzibilitet. Na ovaj način će se prevazići prethodno pomenuta medijska ograničenja i otvoriće se mogućnost za nove i potencijalno važne oblike izveštavanja o bioetici. Time, kao što smatra Nelson, bioetika će postati “viši stupanj novinarstva” (Nelson, J. L. 1999: 148-164).

Konsekventno, iz ove veze rađa se i posebna grana novinarstva za koju su se bioetičari jako zainteresovali, a koja će najverovatnije odigrati epohalnu ulogu, kako u popularizaciji bioetike, tako i u odgovarajućem novinarskom pristupu i obradi bioetičkih tema koje proizilaze iz galopirajućeg razvoja tehnike i tehnologije. Ovo daje za pravo tvrdnji da danas više nije moguće govoriti samo o načelnoj povezanosti i umrežavanju novinarstva i bioetike, nego o posebnom novinarstvu – naime, bioetičkom. Ovo ne potvrđuju samo sve brojnije bioetičke teme u medijima, kao i konstantne rubrike u posebnim časopisima, već i sami modeli bioetičke edukacije novinara, kao i njihova profesionalna specijalizacija o bioetičkim pitanjima. Tačnije, veza između bioetičara i novinara danas je postala nužna, zato što su i jedan i drugi informatori i tumači ideja koje su zauzele središnje mesto u životu savremenog čoveka – sam život po sebi. Bioetičari su stručni i uvežbani za analitičko promišljanje i primenu etičkih načela u realnim ljudskim situacijama, dok ovi drugi, novinari, imaju jedan drugi oblik stručnosti i uvežbanosti, a time i slobodni

---

7 I pored pomenute opasnosti, ipak se ovaj model dosada pokazao kao dosta uspešan u približavanju bioetike široj javnosti. U prilog toj tvrdnji iz makedonske prakse se mogu navesti primeri serijala profesora Kirila Temkova pod nazivom "Bioetika" u časopisu *Ekologija* izdati u periodu od 2006. do 2007. godine, zatim serijal tekstova posvećenih bioetičkim problemima, štampan u dnevnom listu *Nova Makedonija*, a posebno serijal „Bioetika“ u hrvatskom časopisu *Medix* u koautorstvu sa Jasminkom Pavelićem tokom zadnjih nekoliko godina.

pristup javnosti, za koji su opremljeni odgovarajućim tehnikama, strategijama i jezikom komuniciranja.

Drugim rečima, moglo bi se reći da osim novinarstva posvećenog sportu, politici, ekonomiji itd., danas postoji i treba da se razvija bioetičko novinarstvo. O njegovom pojavljivanju i razvitku do sada svedoči i jedan od njegovih pionira – Amerikanac Albert Rozenfeld (Albert Rosenfeld), koji je pored Šane Aleksander najzaslužniji za stvaranje ovog tipa novinarstva.

Naime, u kasnim 50-tim i početkom 60-tih godina prošlog veka, kada je započeo razvoj jedne od novih idejnih orijentacija u okviru savremenog društva, a koja će tek pojavom termina “bioetika” dobiti svoje pravo ime, Albert Rozenfeld je radio u redakciji časopisa *Life* kao urednik rubrike za nauku i imao je desetak saradnika koji su sačinjavali jezgro američkog novinarstva koje se bavi naukom (*science journalism*). Zabrinut zbog neviđenog užasa i straha pred kojim se svesno ili nesvesno nalazi celo čovečanstvo s obzirom na brz razvoj tehnike i tehnologije (Скаловски, Д. 2005), odnosno straha od neljudske budućnosti koja može vrlo brzo doći ukoliko nauka izmakne etičkoj kontroli (Jonas, H. 1990), Rozenfeld je u svojim razmišljanjima promovisao interdisciplinarni pristup naučnim temama s obzirom na strah od biomedicinske revolucije. Time je najavio rađanje nečeg što će se kasnije, uvođenjem termina “bioetika”, nazvati “bioetičko novinarstvo”.

Radi se o “razmišljanju o budućoj ulozi novinara u nauci, iako bioetika nije bio termin koji se tada mogao upotrebljavati, smatrajući da bi ova uloga trebala biti u obliku rano upozoravajućeg sistema (EWS – Early Warning System) koji će alarmirati javnost ukoliko se u biomedicinskim laboratorijama pojavi nešto što bi moglo dramatično uticati na ljudsku budućnost” (Rosenfeld, A. 1999: 108-129). Ponet ovakvim razmišljanjem Rozenfeld je u časopisu *New York Times* primetio članak o etičkim problemima novootvorenog Centra za bubrežnu dijalizu u Sijetlu (Seattle), kao i u delovanju tamošnjeg “Božjeg komiteta”, pa je u taj grad poslao svoju mladu novinarku Šanu Aleksander da napiše izveštaj o tome. Ona je, sluteći veliku novinarsku priču, produžila svoj boravak u Sijetlu i nakon šest meseci predala u štampu svoju veliku priču u magazinu *Life*, 1962. godine pod nazivom “Oni odlučuju ko će živeti, a ko umreti” (Alexander, Sh. 1993: 6).

U tom izveštaju Šana Aleksander je opisala etičke dileme i nedoumice u Centru bubrežne dijalize u Sijetlu, kao i funkcionisanje tog prvog bioetičkog komiteta u Americi, neoficijelno nazvan “Božji komitet”, zbog ingerencija koje je isti dodelio sam sebi – “igranje bogova” njegovih članova koji su trebali odlučiti ko će od velikog broja pretendena (njih oko 15.000) za samo dva aparata za dijalizu produžiti život, a ko će

umreti.

Objavljujući priču o tome kako Komitet funkcioniše i koje su njegove etičke nedoumice (tri KO - KO će živeti, KO će umreti i KO odlučuje o tome), Šana Aleksander je inicirala američku javnost za veliko interesovanje za bioetičke teme, pa su je upravo zbog toga određeni istoričari bioetike inaugurisali u začetnika bioetičkog pokreta, a 9. novembar 1962., dan kada je objavljen njen članak u časopisu *Life*, za rođendan bioetike (Jonsen, A. R. 1993).

INTERES ZA BIOEТИČKI EDUKOVANIM NOVINARIMA U REGIONU

Ovim se još jednom potvrđuje da se kao rezultat rastućeg interesa u nauci i tehnologiji u novinarstvu iznedrila nova grana – *bioetički osvešćeno novinarstvo*, koje može odigrati vrlo značajnu ulogu u popularizaciji bioetike, tj. kao što etika i novinarstvo idu jedno uz drugo, tako i bioetika i mediji su umreženi i podržavaju se međusobno (Донеv, Д. 2011: 191-197).

U ovom kontekstu može se primetiti da se svest o ovoj potrebi u poslednjih nekoliko godina ubrzano proširila od američkog tla ka ostalim delovima sveta, zato što su posledice nedostatka ovakvih novinara poražavajuće (Morreim, H. E. 1999: 103-107).⁸ Kod nas na Balkanu, izuzimajući Srbiju i Hrvatsku (posebno ovu drugu⁹ s obzirom na bioetičku edukaciju novinara), ostale zemlje imaju problema sa uvođenjem bioetike kao predmeta izučavanja na visokobrazovnim institucijama. Takav je i primer Republike Makedonije, koja je nedavno, nakon godina strašnog napora i raznih problema, jedva uspela da uvede etiku ne samo u visoko, već i u osnovno i srednje obrazovanje, implementirajući bioetičke sadržaje u samu etičku edukaciju, dok će uvođenje bioetike na novinarskim studijama i stvaranje prve generacije bioetički edukovanih novinara, sudeći po svemu, trebati izvesno vreme, iako se na istim studijama na Institutu novinarstva, medija i komunikacije pri Pravnom fakultetu “Justinijan I” u Skoplju, u zadnje tri godine pojavio interes za tako

8 Tako na primer 1995. godine na međunarodnom bioetičkom simpoziju na Institutu za bioetiku "Kenedi" u Džordžtaunu nije prisustvovao nijedan novinar, pa se vest o prvoj legalnoj eutanaziji u istoriji medicine sprovedenoj u Australiji, a o kojoj se pričalo na samom simpoziju, u agencijskim vestima pojavila tek nakon nekoliko godina.

9 Hrvatska je, zahvaljujući Centru za edukaciju novinara iz Srednje i Istočne Evrope (ICEJ), započela da se bavi i bioetičkom edukacijom novinara. Naime, ovaj Centar je u junu 2000. godine organizovao međunarodni simpozij o naukama i medijima, na kom je uveo i temu bioetike, dok je oktobra 2002. godine organizovao novinarsku radionicu pod nazivom "Kako izveštavati o AIDS-u?".

nešto.¹⁰

ZAKLJUČAK ILI O NEOPHODNOSTI POVEZIVANJA BIOETIKE SA NOVINARSTVOM

Više nego jasno je da u istoriji bioetike novinari imaju posebnu ulogu u javnom razotkrivanju određenih nehumanih istraživanja i eksperimentalnih zahvata u živi svet, koji su zbog svoje neetičnosti izazvali oštru reakciju javnosti i prerasli u tzv. “bioetičke skandale”. Oni su kasnije posebno uticali i na društvene pokrete za prava pacijenata koji su prerasli u masovni bioetički društveni pokret, a iz njega se pak iznedrila bioetika kao novo naučno područje.

Danas, međutim, bioetici više nije potrebno novinarstvo koje će samo izveštavati da je bioetika rođena i da kao takva već postoji, nego kreativno i odgovorno novinarstvo koje će biti kvalifikovano da izveštava o bioetičkim temama. S druge strane, i današnje novinarstvo traži od svojih recipijenata da bioetičkim temama pristupaju sa više znanja i interesa, a ne površno, tj. da sami otkrivaju bioetičke teme, da postavljaju prava bioetička pitanja i zajedno sa bioetičarima raspravljaju o tim pitanjima, tražeći prave odgovore.

Ali, za ovaj vid novinarstva nije dovoljno samo biti novinar duboko upućen u naučna saznanja ili još manje “novinar opšte prakse”, za koga se ranije govorilo kao o “univerzalcu” širokog pogleda, ali bez dovoljno stručnog poznavanja tema, nego novinar mora biti „kompletan“, a to znači da mora biti bioetički edukovan i u stanju da se bavi ne samo opštim, nego i uskim pitanjima bioetike. A za ovo je potrebno implementiranje i razvijanje odgovarajućeg bioetičkog obrazovanja novinara, za šta, bar u Makedoniji u trenutku, kao i za mnoge druge stvari koje su od vitalnog značaja, nedostaje potrebna pažnja.

Neka generacije koje dolaze oprostite današnji greh nedostatka želje za saznanjem onoga što se može saznati!

---

10 U prilog ovome govori i moj pokušaj da se na drugoj godini dodiplomskih novinarskih studija sprovede ideja za uvođenje predmeta "Bioetička edukacija novinara" (barem kao izborni predmet), paralelno pronalazeći najprihvatljiviji model etičke edukacije budućih novinara, o čemu dovoljno govori i organizovanje konferencije pod nazivom: "Bioetika – znak novog doba: Bioetika, mediji, pravo i medicina", održane od 21. do 23. oktobra 2012. u Ohridu, kao način, oblik prikupljanja relevantnih informacija o povezanosti bioetike sa novinarstvom, ali i njenj interdisciplinarnoj vezi sa ostalim naukama.

LITERATURA:

- Alexander, Shana (1962). They Decide Who Lives, Who Dies. Vol. 53, No. 19, <http://kidneytimes.com/article.php?id=20110304143111>.
- Alexander, Shana (1993). Thirty Years Ago. *Hastings Center Report* 6 (6) (Supplement).
- Bauer, Thomas A. (2007). *Mediji za otvoreno društvo*. Zagreb: ICEJ.
- Донеv, Дејан (2011). Етика во новинарството. Скопје: УКИМ.
- Evans, Martyn (1999). Bioethics and Newspapers. *The Journal of Medicine and Philosophy* 24 (2).
- Höffe, Otfried (1997). *Lexikon der Ethik*. München: Beck.
- Jonas, Hans (1990). *Princip odgovornosti*. Sarajevo: Veselin Masleša.
- Jonsen, Albert R. (1993). The Birth of Bioethics. *Hastings Center Report*, Special Suppl.
- Kimura, Rihito (1996). Bioetika kao nadinterdisciplinarna znanost. *Društvena istraživanja* 23-24.
- Krimsky, Sheldon (1991). *Biotechnics and Society – The rise of Industrial Genetics*. New York: Praeger.
- Korni, Danijel (1999). *Etika informisanja*. Beograd: Clío.
- Morreim, Haavi E. (1999). Bioethics and the Press. *The Journal of Medicine and Philosophy* 24 (2).
- Nelson, James Lindemann (1999). Bioethics as Several Kinds of Writing. *The Journal of Medicine and Philosophy* 24 (2).
- Reich, Warren T. (1995). *Encyclopedia of Bioethics*. New York: Macmillan.
- Rosenfeld, Albert (1999). The Journalist's Role in Bioethics. *The Journal of Medicine and Philosophy* 24 (2).
- Скаловски, Денко (2005). Етика на одговорноста. Скопје: BIGOSS.
- U.S. Congress, Office of Technology Assessment (1993). *Biomedical Ethics in U.S. Public Policy – Background Paper*, OTA-BP-BBS-105, Washington, DC: U.S. Government Printing Office.

DEJAN DONEV

Faculty of Law “Justinijan I”, University “Sv. Kiril i Metodij”, Skoplje

ON THE NECESSITY OF CONNECTING BIOETHICS WITH JOURNALISM

Abstract: Media, today, no doubt, symbolize and represent a major public forum in contemporary societies. It is so, even more, because the topics that were until recently considered to be very theoretical and closed only for the scientific community, currently are coming more and more into the focus of interest of also the general public. Simultaneously, from the majority of topics covered and reported by media, it can be singled out that the media very vividly present also the increased sensitivity for problems that could be considered as bioethical. Thus, journalists – as well as holders of other professions, may be responsible for the origin and rapid development of bioethics. All that has previously occurred as a result of growing interest in science and technology, and it suggests the birth of a new branch of journalism, journalism that is bioethically revived and which can play a very important role in the popularization of bioethics. In this context, as journalism goes hand by hand with ethics, also bioethics and media can be tangled and hold up one another. Hence, what we need is a creation and training of generations of journalists with developed bioethical sensibility in their reporting, and which can be formed through their bioethical education, in another words by establishing and implementing of a syllabus for bioethical education of journalists.

Keywords: journalism, bioethics, bioethical journalism, bioethical sensibility, syllabus for bioethical education of journalists.

Primljeno: 22.8.2012.

Prihvaćeno: 15.10.2012.